

«Hvordan legger fagfornyelsen og læreverkene opp til undervisning i personlig økonomi på ungdomsskolen?»

Lars Bakken Leiknes

MGLU3511

Våren 2021

Sammendrag

I denne oppgaven blir det undersøkt hvordan to lærebøker legger opp til undervisning i personlig økonomi. Det blir først gjort en analyse av hvordan læreplanen legger opp til undervisning i personlig økonomi for å så analysere hvordan lærebøkene *Arena 9* og *Samfunnsfag 8* løser det. Personlig økonomi deles opp i seks ulike faktorer. De er sparing, lån, forbruk, budsjettering, å bruke penger smart og å respektere penger. Deretter drøftes likhetene og forskjellene i bøkene i lys av relevant teori. Her finner jeg at bøkens ulike tilnæringsmåter til personlig økonomi gjør at det er noen forskjeller, men at mye også gjøres veldig likt. *Arena 9* knytter personlig økonomi i stor grad til bærekraft. *Samfunnsfag 8* også gjør dette, men dens egenart er mer knyttet til økonomisk teori. Jeg viser også til teori som viser at nordmenn opplever at de lærer lite om personlig økonomi i skolen og at bøkene vil trolig ikke bedre det på noen punkter.

Innholdsfortegnelse

Innledning	4
Teori	4
Metode	7
Analyse	8
Læreplanen	8
Analyse lærebøkene	12
Arena 9	13
Samfunnsfag 8	15
Drøfting	18
Avslutning	22
Litteraturliste:	24

Innledning

I 2020 kom det nye læreplaner i fagene på grunnskolen. De er i skoleåret 20/21 innført for 1-9 trinn, og vil bli innført på 10.trinn 21/22. Med innføringen av *Fagfornyelsen*, har det kommet nye elementer i læreplanene. Læreplanene i hvert enkelt fag har en overordnet del med kjerneelement, tverrfaglige tema og grunnleggende ferdigheter som skal inngå i de ulike kompetansemålene. Med denne nye strukturen vil det trolig kunne undervises på nye måter i en rekke ulike temaer. Med de nye læreplanene har det også kommet nye kompetansemål. Et sentralt trekk ved de nye læreplanene er færre og mer åpne kompetansemål. I fagfornyelsen er det et kompetansemål for 10. trinn som handler om personlig økonomi. I tillegg er det kompetansemål knyttet til dette på for 4. og 7. trinnene. Den forrige læreplanen hadde tre kompetansemål knyttet til personlig økonomi (Børhaug et al, 2015, s. 13). Fagfornyelsen har i tillegg til kompetansemålene kjerneelement, tverrfaglige tema og grunnleggende ferdigheter som skal inngå i kompetansemålene. Hvis personlig økonomi er integrert i disse delene av læreplanen er det mulig at dette temaet er styrket i den nye læreplanen. Til de nye læreplanene kommer det til å bli gitt ut nye lærebøker som er egnet for de nye læreplanene. På grunn av endringer sammenlignet med tidligere læreplaner kan det innebære at de nye lærebøkene får svært annerledes innhold sammenlignet med tidligere lærebøker. Den nye læreplaninndelingen med ny overordnet del kan gjøre at lærebokforfatterne står friere til å velge hvordan de skal angripe ulike tematikker. Det er mulig at det er stor variasjon på hvordan de nye lærebøkene tar for seg personlig økonomi. Derfor vil det være interessant å undersøke hvordan lærebøkene tilnærmer seg dette temaet. Denne oppgaven kommer til å begrenses ungdomstrinnene. Og vil ta utgangspunkt i følgende problemstilling: «Hvordan legger fagfornyelsen og læreverkene opp til undervisning i personlig økonomi på ungdomsskolen?»

Teori

Hva er personlig økonomi? Ordet økonomi kommer fra gresk og består av to ord; *oikos*, som betyr «bosted» og *nomein*, som betyr «forvalte». Økonomi handler fra gammelt av om å forvalte hjemmet på en best mulig måte. I nyere tid snakker vi ofte om økonomi som vitenskapsfag, de benyttes ofte begrepet *samfunnsøkonomi*. Anders Dedekam jr. bruker denne definisjonen: «Økonomi er læren om hvordan knappe ressurser kan utnyttes til alternative formål for å tilfredsstille menneskenes behov best mulig» (Dedekam jr., 2002, s.21). I

økonomien er det vanlig å skille mellom *mikroøkonomi* og *makroøkonomi*. Mikroøkonomi handler om individers adferd og deres interaksjon, det kan være foretak, husholdninger eller enkeltindivid. Makroøkonomi handler om større økonomiske strukturer, ofte på nasjonalt nivå (Dedekam jr., 2002, s. 18-21). Personlig økonomi vil derfor være tett knyttet til mikroøkonomi og kan sees som de økonomiske valgene enkeltindivider tar. Det vil innebære sparing, lån, å balansere inntekt og utgifter og kjøp og salg av varer og tjenester

En forskningsrapport fra forbruksforskningsinstituttet SIFO har funn som kan tyde på at skolen er en for lite brukt arena for læring om personlig økonomi. Forskningsrapportens formål er å kartlegge hvordan nordmenn lærer om personlig økonomi. Skolen scorer lavt på studien, lavere enn for eksempel foreldre (Bakkeli, 2020, s. 61). Et problem med dette er at det gjør at det er mulig at sosiale forskjeller reproduseres gjennom at barn som kommer fra familier som tar dårlige økonomiske valg selv kan vokse opp til å ta dårlige valg. Derfor er det er viktig poeng fra forskningsrapporten at skolen har en viktig funksjon i velferdsstatens jobb for å utjevne sosiale forskjeller. Til tross for dette viser funnene fra studien at nordmenn ikke får tilstrekkelige kunnskaper om personlig økonomi og at det er behov for å øke det generelle kunnskapsnivået i befolkningen (bakkeli, 2020, s.61).

Forskningsrapporten identifiserer sju ulike kunnskapsområder knyttet til personlig økonomi. De er sparing, lån, forbruk, budsjettering, *å respektere penger*, *å bruke penger smart* og investering i aksjer og fond. Rapporten viser til andre studier som peker på at sparing, lån forbruk og budsjettering er de viktigste økonomiske aktivitetene i hverdagen. De tre siste kunnskapsområdene har kommet frem gjennom intervjuene til rapporten. *Å respektere penger* er de ulike verdiene og holdningene som aktører har som påvirker ulike økonomiske handlinger. Verdier og holdninger er ikke det samme som kunnskap, men som intervjuene viser er det en betydelig faktor for enkeltmenneskers vurderinger i økonomiske valg. *Å bruke penger smart* er koblet til forbrukspraksiser i hverdagen. Her er fokuset på hverdagsforbruket til den enkelte. Det siste punktet er investering i aksjer og fond (Bakkeli, 2020, s. 27). Det kommer jeg til å se bort ifra. Det er fordi investering er et svært krevende tema som kan bli for avansert for en ungdomsskoleelev.

Personlig økonomi handler i stor grad om valg knyttet til *lån*, *sparing*, *forbruk* og *budsjettering*. Lån er en praksis for en låntaker mottar en sum penger fra en långiver (Ofte en bank) som må tilbakebetales med renter. Renter er en prosentandel av lånesummen. Lån har

en løpetid, en tidsperiode hvor lånet skal tilbakebetales. Når en skal ta lån stilles det også krav til kredittverdighet. En låntaker må for eksempel være minst 18 år, ha fast jobb og inntekt ofte stilles det også krav om egenkapital (Boye og Hansen, 1997, s. 155-161). Med sparing menes det banksparing. Bankenes sparingstilbud varierer ofte en god del. Bankene gir ofte høyere renter jo mer penger en har på konto. Det finnes også ulike innskuddsformer, brukskontoer, høyrentekontoer og BSU (Bolig sparing for unge) er eksempler på dette (Boye & Hansen, 1997, s. 47-50). Med forbruk menes de tingene en kjøper og forbruker, alle de tingene den enkelte bruker. Det kan være ting som mat og drikke, klær, reise og transport, bolig og fritidsgoder (Boye & Hansen, 1997, s.422). Budsjettering vil si å planlegge hvordan en skal fordele og bruke inntektene sine. Her er det et viktig poeng at en ikke bruker mere penger enn en tjener. Det skal altså være en balanse mellom inntekter og utgifter (Hansen & Boye, 1997, s. 426-429).

Økonomiundervisning i grunnskolen er et lite undersøkt tema. En oversiktsartikkel peker for eksempel på at økonomi kobles opp til identitet i lk20 flere ganger, men at det ikke er gjort noe forskning på temaet (Skjæveland, 2020, s. 152). Det er gjort forskning på hvor nordmenn tar sine økonomikunnskaper fra. Her kommer det fram at nordmenn i lav grad har sine økonomikunnskaper fra skolen. Skolen faktisk kategorien som får dårligst score, lavere enn kategorier som jobb, venner, familie, bank og erfaring. (Bakkeli, 2020, s. 22-23). På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at skolen har et uforløst potensial når det kommer til økonomiundervisning. I denne rapporten pekes det også på at familien er en av de viktigste kanalene for økonomisk kunnskap (Bakkeli, 2020, s. 66). Det kan gjøre at sosiale forskjeller som skapes av manglende økonomisk kompetanse reproduseres i enkelte familier. Derfor kan det tenkes at skolen bør ha ansvar for å motvirke disse sosiale forskjellene. En svensk studie har undersøkt svenske lærerstudenters økonomikunnskaper har funnet at lærerstudenter og uerfarne lærere unngår undervisning om økonomi på grunn av manglende kunnskaper (Modig, 2017, s. 40). Kanskje er det også slik i Norge? Det finnes funn som indikerer at enkeltlærere har vært viktig for enkelte. Og det hentydes til at det er et resultat av enkeltlæreres valg om å prioritere økonomiundervisning (Bakkeli, 2020, s.18-19).

Bruk av lærebøker kan i stor grad påvirke lærernes undervisning i ulike emner. Det finnes forskning som tyder på at lærebøkene har stått sterkt i norsk skole, men at det er en endring mot mindre lærebokstyrt undervisning. Lærerboken er ikke nødvendigvis «de facto

curriculum». Likevel vises det til at læreboken fortsatt er viktig i helhetlig undervisningsdesign. Tekstene i bøkene blir ofte supplerende til arbeidsoppgaver som utdeles (Rasmussen & Lund, 2015, s. 16-17).

Metode

Datamaterialet som benyttes vil være gjeldene læreplan for samfunnsfag på ungdomsskolen, fagfornyelsen og to læreverk, *Arena 9* fra Aschehoug undervisning og *Samfunnsfag 8* fra Cappelen Damm. Lk20 har overordnede deler som kjerneelement, tverrfaglige tema og grunnleggende ferdigheter. Disse kan tolkes inn i de ulike kompetansemålene og vil derfor kunne gi et større tolkingsrom enn tidligere læreplaner. Det er derfor mulig at lærebokforfatterne tolker kompetansemålene ulikt og vi kan få læreverk med veldig ulike tilnærminger til det samme temaet. Jeg kommer derfor til å se på læreverkene i for å finne ut hvordan de har tolket læreplanen. Denne metoden gjør det mulig å se på ulike måter å undervise om stoffet på. Den viktigste grunnen til at disse to læreverkene ble valgt er at de kommer fra store forlag og mange skoleelever i Norge kommer trolig til å bruke et av disse læreverkene i årene som kommer. En annen grunn er at det er kommet få læreverk og mange har ikke gitt ut bøker for alle trinnene enda. Det rett og slett få tilgjengelige relevante lærebøker som tar for seg personlig økonomi. *Arena 9* og *Samfunnsfag 8* er to bøker som gjør det og er derfor velegnet til studien.

Denne oppgaven kommer til å være en kvalitativ dokumentanalyse som har som formål å finne ut hvordan læreverkene legger opp til undervisning i personlig økonomi. Formålet med denne dokumentanalysen er å få en forståelse for hvilken måte de to læreverkene legger opp til undervisning i personlig økonomi sett i lys av den nye læreplanen. Teksten, oppgaver, bilder og tabeller som sees som relevant for oppgaven blir analysert. Analysen har tre ulike faser. I fase en analyseres læreplanen for å få en forståelse for hva elevene skal lære om i undervisningen om personlig økonomi. Her kommer jeg til å se på hvilke begrep som brukes for å få en forståelse for hva som kan tolkes inn i læreplanen. Dette kommer til å være en *bokstavelig* lesning av læreplanen. En bokstavelig lesning innebærer at læreplanens struktur og innhold blir analysert (Johannesen et al, 2016, s. 163). Dette er for å forstå hva læreplanen forteller oss om hvordan undervisning om personlig økonomi skal foregå. Dette er interessant for fase to, hvor lærebøkene blir analysert i lys av læreplanens rammer. Dette kommer også til å være en bokstavelig lesning hvor jeg går gjennom bøkene for å kategorisere hva de skriver om og hvilke deler av læreplanen det kan kobles til. I den siste fasen blir funnene i analysen

kategorisert i lys relevant teori og sammenlignet med hverandre. Som tidligere nevnt er det gjort lite forskning på feltet som har medfører at forskningsrapporten til Bakkeli brukes mye, ettersom den kilden er en av få som er veldig relevant. Formålet med sammenligningen er å finne likheter og ulikheter i måten personlig økonomi blir presentert i læreverkene. Sammenligningen mellom bøkene kan vise hvordan det er mulig å undervise om personlig økonomi.

Analyse

Læreplanen

En endring vi har fått med lk20 er at de nye læreplanene i fagfornyelsen har en overordnet del. Den overordnede delen skal styre måten undervisningen skal være og hva lærerne skal legge vekt på når de underviser om ulike tema. I den overordnede delen av læreplanen finner vi kjerneelement, tverrfaglige tema og grunnleggende ferdigheter som skal inngå i kompetansemålene. Kjerneelementene er sentrale temaer som elevene skal lære om.

Tverrfaglige tema er tematikker som elevene skal jobbe med på tvers av fagene og dermed legge opp til mer tverrfaglig arbeid i skolen. De grunnleggende ferdighetene er kompetanser som elevene skal utvikle i alle fag. Hvilke kjerneelement, tverrfaglige tema og grunnleggende ferdigheter som er relevante for undervisning i personlig økonomi kommer jeg tilbake til.

Det er tre kompetansemål som nevner personlig økonomi i lk20. Et for 4., 7. og 10. trinn. Siden oppgaven begrenses til undervisning på ungdomsskolen kommer jeg til å utelate kompetansemålene fra 4. og 7. trinn. Det for 10. trinn lyder som følgende:

«vurdere korleis arbeid, inntekt og forbruk kan påverke personleg økonomi, levestandard og livskvalitet» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s.11).

Her er det flere begreper som nevnes. Begrepene arbeid, inntekt og forbruk nevnes sammen og personlig økonomi, levestandard og livskvalitet nevnes sammen. Eleven skal vurdere hvordan de tre første begrepene påvirker de tre neste. For eksempel kan inntekt påvirke personlig økonomi på den måten at det setter en ramme for hvor mye penger en kan bruke. Om det bruker mere penger enn en tjener vil den personen enten å gå tom for penger på et tidspunkt eller bli gjeldsslave og deretter blakk. På samme måte skal eleven kunne vurdere hvordan arbeid og forbruk påvirker personlig økonomi. Eleven skal også vurdere hvordan arbeid, inntekt og forbruk påvirker levestandard og livskvalitet. Levestandard og livskvalitet

er to begreper som ligner veldig på hverandre, men som likevel har betydelige forskjeller. I Store Norske Leksikon beskrives *levestandard* slik:

«Levestandard, samlet uttrykk for alt som har betydning for en persons velferd. Ofte innskrenker man seg til å betrakte et noe snevrere levestandardbegrep, hvor det bare tas hensyn til tilgangen på økonomiske goder» (SNL).

Det er to måter å se på begrepet på. En som kun ser på tilgangen på økonomiske goder og en bredere som også tar stilling til velferdsgoder. Det kan være ting som tilgang leger, utdanning, betalt sykefravær, uføre ordninger og lignende. Med dette skillet ser vi at forholdene i samfunnet en lever i kan være veldig viktig for ens levestandard. Hvis en lever i et samfunn uten tilgang på sykefravær vil det potensielt være veldig dyrt å ikke kunne komme på jobb en uke. Disse forholdene i samfunnet påvirker en enkeltpersons økonomi på et eller annet tidspunkt og vil derfor har mye å si for den personens personlige økonomi. *Livskvalitet* handler om mye av det samme som levestandard, men omhandler også mer. «Livskvalitet er i vanlig språkbruk ofte en betegnelse på velferd eller det å ha et godt liv» (SNL). Som vi kan se, handler livskvalitet også om velferd. Det som er annerledes er «det å ha et godt liv». Det å ha et godt liv er i mye større grad en subjektiv ting som kan være vanskelig å oppnå. Karl Marx, for eksempel, har mye å si om hvordan arbeid påvirker livskvaliteten. Hvor arbeid i det moderne samfunn beskrives som fremmedgjørende, men som potensielt kan være livsfremmende og selvrealiserende, under de rette forholdene (Reiss, 1997, s.18).

Kompetansemålene i læreplanen starter alltid med et beskrivende verb. Dette beskrivende verbet legger føringer for hvilket nivå det er ønskelig at eleven skal nå. Hvis det står «gi eksempler på» er ikke det like krevende som hvis det står at eleven skal «reflektere over». Når en er inne og ser på læreplanen på UDIRs nettsider er det en støtte til læreplanen. I støtten er det en «forklaring av verb» som hjelper oss med å forklare hva som ligger i verbene til kompetansemålene. I kompetansemålet om personlig økonomi starter det med verbet «vurdere». I støtten fra UDIRs egne nettsider beskrives det slik:

Å vurdere er å vurdere ulike sider ved eit saksforhold eller synspunkt. Det kan òg omfatte å bedømme kvaliteten ved eit produkt eller ein prosess. Ei vurdering resulterer ofte i ei avgjerd, ei bedøming eller ein konklusjon. (Utdanningsdirektoratet, <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/>)

Som vi ser skal elevene vurdere ulike sider av de tingene som blir beskrevet i kompetansemålet. Et annet viktig moment er at vurderingene rundt personlig økonomi skal resultere i avgjørelser. Eleven skal altså evne å ta valg rundt personlig økonomi etter å ha

vurdert de ulike sidene ved et saksforhold. Det kan for eksempel være rundt vurderinger for hvilke matvarer eleven kjøper i butikken. Her er det mange ulike valg som kan tas på ulike grunnlag. Skal eleven velge det billige produktet, det økologiske, gourmet alternativet eller det som er lokalprodusert?

På Udirs nettsider finnes det støtter til læreplanene. De har funksjoner som viser hvilke kjerneelement, tverrfaglige tema og grunnleggende ferdigheter som skal inngå i kompetansemålet. Hvis vi velger de alternativene får vi opp denne boksen:

- vurdere korleis arbeid, inntekt og forbruk kan påverke personleg økonomi, levestandard og livskvalitet

Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv147>

Som vi kan se fra bildet skal kjerneelementene *bærekraftige samfunn* og *identitetsutvikling og fellesskap* inngå i dette kompetansemålet. De tverrfaglige temaene er *bærekraftig utvikling* og *folkehelse og livsmeistring*. Mens den grunnleggende ferdigheten som skal knyttes til temaet er *å kunne regne*.

Kjerneelementet *bærekraftige samfunn* forteller oss hva eleven skal lære om dette temaet. Det kan argumenteres for at det er flere ting her som har med personlig økonomi å gjøre. For eksempel skal elevene se hvordan mennesker har dekt og dekker behovene sine og å se hvordan ressurser blir og har blitt fordelt i ulike samfunn. Det å få dekt behovene sine handler til dels om hvordan vi forbruker. Veldig mye av forbruket vårt handler om å få dekt behov. Det kan være ting som mat, et sted å bo. Samtidig kan det argumenteres for at veldig mye forbruk ikke handler om å dekke behovene sine. Det kan være ting som kinobesøk, kaféturer og feriereiser. Men det kan også argumenteres for at dette forbruket er viktig for en god livskvalitet. Fordeling av ressurser har også med personlig økonomi å gjøre. Ressursfordeling

legger føringer for enkeltpersonens personlige økonomi. Den personlige økonomien til den enkelte vil se het annerledes ut om den personen ikke har tilgang på en rekke varer og tjenester på grunn av ujevn ressursfordeling. Det står også at «Elevane skal få innsikt i dei økonomiske, miljømessige og sosiale dimensjonane ved berekraftig utvikling, og samanhengen mellom desse» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 3). Her nevnes det som har blitt omtalt som de *tre pilarene* i bærekraftig utvikling, som beskriver samspillet mellom økonomi, miljø og samfunn (Klein, 2020, s. 21-22). En del av dette vil være enkeltpersonens valg og prioriteringer for forbruk. Eleven skal også kunne vurdere handlingsalternativ for bærekraftige samfunn på individ, nasjonalt og globalt nivå. Handlingsalternativ på individnivå vil innebære å ta økonomiske valg. Det kan være valg knyttet til hvilken mat en kjøper men det kan også være større valg som å ikke kjøpe bil, men heller prøve å leve uten. Eventuelt å kjøpe bil som er mindre skadelig for miljøet. I kjerneelementet bærekraftige samfunn vil det derfor berøre personlig økonomi ved problemstillinger som handler både om forbruk, ressursfordeling og handlingsalternativ for bærekraftige samfunn (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 3)

Kjerneelementet identitetsutvikling og fellesskap berører tematikker rundt personlig økonomi. For eksempel skal elevene få innsikt i hvordan mennesker utvikler identitet. Hvilken jobb en har er ofte en stor del av identiteten til enkeltpersoner. En del av kompetansemålet handler om at elevene skal vurdere hvordan arbeid kan påvirke personlig økonomi. Jobb og arbeid er ikke det samme, men de er veldig tett knyttet sammen. Elevene skal også få en forståelse for hvorfor mennesker søker sammen i samfunn. En mulig del av dette kan være teorien om økonomisk rasjonalitet. Her er en mulig forklaring at det er økonomisk gunstig å fordele arbeid for å bli spesialister i hvert sitt felt for å så handle varer med hverandre. Elevene skal også ha perspektiver på hva et godt live kan være. Det kan argumenteres for at dette har med personlig økonomi å gjøre fordi veldig mye moderne markedsføring lover forbrukeren lykke og muligheter. Et interessant spørsmål som kan stilles i undervisning om personlig økonomi er om det er mulig å kjøpe seg lykke. Dette kan også kobles opp mot et av formålene med faget som er kritisk tenkning. Her kan elevene utfordres til å tenke kritisk rundt markedsføring og om konsumpsjon leder til lykke (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 3).

Bærekraftig utvikling er også et tverrfaglig element. Det er mange likheter her til det som står i bærekraftige samfunn. Det sentrale er at det skal jobbes med bærekraft på tvers av fag.

I det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring skal elevene blant annet håndtere utfordringer knyttet til personlig økonomi og ha ulike perspektiver på hva et godt liv kan være

(Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 4). Personlig økonomi blir her sett på som en viktig del av å ta gode livsvalg. Ulke perspektiv på hva et godt liv kan være vil kunne innebære hvilke økonomiske valg individet tar.

Den grunnleggende ferdigheten som er koblet til personlig økonomi er å kunne regne. I samfunnsfag innebærer regning «Å kunne arbeide med problemstillinger knyttet til økonomi og forbruk, og sammenhengen mellom disse» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 5). En del av å jobbe med problemstillinger knyttet til økonomi og forbruk vil kunne være å sette opp budsjett. Eleven skal også kunne lese og tolke tabeller. Knyttet til personlig økonomi kan det for eksempel være å tolke tabeller som viser hvor mye penger vi bruker på ulike varer og tjenester.

Analyse lærebøkene

Arena 9 er delt inn i tre deler. Individ og samfunn, Demokrati og deltagelse, og En bærekraftig verden. Det er i del tre, en bærekraftig verden, vi finner kapitlet som omhandler personlig økonomi. Kapitlet heter; «arbeid, inntekt og forbruk – små og store valg» og har fire underkapitler; arbeid, inntekter og utgifter, forbruk – folk flest har bedre råd og hvilke jobber vil det bli behov for i framtiden?.

Innledningsvis i kapitlet presenteres det 5 punkter for hva elevene skal kunne etter å ha jobbet med kapitlet. De fem punktene er:

- Reflektere over hvorfor vi jobber
- Reflektere over hvilke jobber samfunnet vil ha behov for i framtiden
- Forklare hva et budsjett er, og lage et enkelt budsjett for ditt eget forbruk.
- Vurdere hvordan forbruk påvirker personlig økonomi, livskvalitet og miljø.
- Gi eksempler på hva som er bærekraftige forbruksvalg.

Samfunnsfag 8 er bygd opp på en annen måte enn *Arena 9*. *Samfunnsfag 8* er ikke delt opp i større deler, men har enkeltstående kapitler som tar for seg hvert sitt tema. Kapittel 6 heter «Hva er økonomi?» og har et underkapittel som heter «Personlig økonomi».

I starten av kapitlet står det hva eleven skal lære om. De tingene er:

- Hvorfor man kan si at tid er penger

- Hvorfor vi ikke bare kan trykke opp mer penger
- Noen smarte ting du kan finne på for å få råd til ting du ønsker deg
- Når det kan være lurt å bruke penger du foreløpig ikke har
- Hvorfor staten skal ha penger hver eneste gang du kjøper noe i butikken
- Hvorfor land med stor fattigdom også har så store miljøproblemer

Arena 9

Arena 9 Starter med et underkapittel som heter arbeid. Først trekker boken fram ulike grunner til at vi jobber. De personlige grunnene som nevnes er; tjene penger, gi mening i hverdagen, mestring og at den er et sosialt møtested. De samfunnsøkonomiske grunnene som nevnes er vare- og tjenesteproduksjon og for å finansiere velferdsstaten. Så kommer det et avsnitt som handler om å velge jobb. Her nevnes det at det er vanligere å bytte jobb nå, enn det var før. Det fortelles også at jobben eleven ender opp med vil påvirke livet hans/hennes og forteller om ulike faktorer som er viktig når folk skal velge jobb. Så kommer det et avsnitt om jobbene i samfunnet, hvor forskjellen på primær-, sekundær- og tertiærnæringer forklares.

Underkapitlet avsluttes med et avsnitt som forklarer at; «Jobben vil gi oss inntekter, som er utgangspunkt for hva slags forbruk og levestandard vi kan ha» (Hellerud et al., 2021, s. 263).

Det neste underkapitlet handler om inntekter og utgifter. Kapitlet starter med å definere hva inntekter er og hva vi bruker det til. For å så stille spørsmål ved hvorfor vi har ulik inntekt og gi eksempler på ting som påvirker. Det som nevnes er: hvor mye en jobber (fulltid istedenfor deltid), utdanningsnivå, tid i yrket, ekstra ansvar, lederstilling, at det er et farlig yrke og at det er et etterspurt yrke. Det forklares så at velferdsstaten i dag søker å utjevne forskjeller ved skattelegging. Og at disse pengene brukes til tjenester som skole, sykehus og NAV (Hellerud et al., 2021, s. 264-265). Her viser lærebokforfatterne koblingen mellom den enkeltes inntekt og større økonomiske strukturer.

Det forklares forskjellen på faste, variable og uforutsette utgifter. Det gis også eksempler knyttet til de ulike begrepene. Det forklares også hva et budsjett er, og at slik er det mulig å ha kontroll på utgiftene sine. Så kommer det en del om «å handle for penger man egentlig ikke har» (Hellerud et al., 2021, s. 266). Her står det om kredittkort, forbrukslån, renter og gjeldsfelle. På s. 276 er det en oppgave som er knyttet til utgifter og forbruk. I denne oppgaven skal elevene lage budsjett, hvor de oppfordres til å bruke Excel. Her skal de kategorisere og finne ut hvor mye de bruker i løpet av et år. Så kommer det

oppfølgingsspørsmål om det er noe eleven sparer til og hva som må endres i utgiftene for å få råd til den tingen. Her kobler læreboken undervisning om inntekter og forbruk til den grunnleggende ferdigheten å regne.

I underkapitlet om forbruk blir elevene introdusert til en graf som viser hvor stor andel penger nordmenn bruker på ulike utgifter. Det er målinger fra 1980, 2000 og 2017. Tabellen viser blant annet at nordmenn bruker omtrent like stor andel av pengene sine på bolig og transport i alle målingene. Det er også endringer. Grafen viser at vi bruker en lavere andel på matvarer og klær i 2017 enn de tidligere årene. Grafen viser også at det brukes større andeler på kultur og fritid, og utenlandskonsum i 2017 sammenlignet med 1980. Utenlandskonsum posten har mer enn doblet seg fra 1980-2017. Det er også kategorier i tabellen som egenandeler til helse, post- og helsetjenester og utdanning. Alle disse utgiftspostene er nokså stabilt lave, hver av de under 5% i alle målingene. Kapitlet forklarer at siden Norge har et godt utbygd velferdssystem og en god økonomi har de fleste nordmenn råd til mer enn å kun dekke grunnleggende behov. Det forklares at disse faktorene har endret forbruksmønsteret vårt. Det poengteres selv om vi bruker lavere andeler på en del varer, forbraker vi mere enn før. Her gjøres det en kobling mellom billigere forbruksvarer og større forbruk (Hellerud et al., 2021, s. 269). Det er også en oppgave hvor elevene skal lage en handleliste med dagligvarer for en uke. Elevene blir nødt til å sjekke prisene og blir spurt om det er noe som overrasker elevene (Hellerud et al, 2021, s.277). Kanskje blir de overrasket over hvor mye dagligvarer koster. Dette kan kobles til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Forbruk blir koblet til problematikker knyttet til bærekraft. Og bærekraftig forbruk behandles som et eget tema. De blir stilt spørsmål om hva eleven tenker når den hører bærekraftig forbruk. Det forklares også at det finnes merkeordninger som skal hjelpe forbrukeren å kjøpe produkter som er laget etisk, miljøvennlig og lignende. Samtidig problematiseres det at det er bedrifter som driver markedsføring som skal få produktet sitt til å framstå miljøvennlig, selv om det nødvendigvis ikke er det. Det poengterer boken ved å forklare at forbrukerrådet har kritisert flere kleskjeder for dette. Eleven blir så oppfordret til å kjøpe færre varer av god kvalitet for å redusere miljøavtrykket. Det er også diskusjonsoppgaver som stiller spørsmål ved hvordan elevene er villige til å redusere forbruket sitt. Her blir elevene utfordret til å reflektere over hvilke forbrukervalg som er gode og hvilke feller en kan gå i når en skal kjøpe nye ting. Det fokuseres på hvilke individuelle valg eleven kan ta for å handle miljøvennlig.

Forbrukstemaet kobles også til begrepet *livskvalitet* gjennom å stille et åpent spørsmål om vi blir lykkeligere og får bedre livskvalitet av mer penger. Boken har flere oppgaver til Arne

Garborgs *Um pengar*. Det er refleksjonsoppgaver hvor elevene blir spurt om hva teksten handler om og spørsmål som utfordrer elevene til å ta stilling til om de er enig med budskapet eller ikke. Elevene blir også stilt spørsmål om hvilke muligheter tilgang på penger gir (Hellerud et al, 2021, s.268-273).

Det siste delkapitlet handler om framtidens arbeidsmarked. Her forklares det at ny teknologi og internasjonal handel har påvirket hvilke jobber vi har i landet. Det pekes på ulike måter arbeidsmarkedet vil endre seg. Eldrebølgen blir løftet fram som eksempel på hvor det vil være behov for flere i arbeid. Det pekes også på at klima og miljøutfordringene vil kreve at vil kreve nytenkning for å lage bærekraftige løsninger. Her pekes det på matproduksjon, energitilførsel, transport og små ting som gjør hverdagen lettere. Boken presenterer overgangen til en sirkulærøkonomi som en mulig løsning. Sirkulærøkonomien skal gjøre at det ikke er samme behov for å ta ut nye ressurser som gjør at det blir mindre avfall. Det vises fram modeller av sirkulærøkonomi og lineærøkonomi for å forklare forskjellen på dem. Det forklares at samfunnet og teknologien endrer seg som gjør at det kommer nye jobber i framtiden. Det stilles spørsmål om hvilke jobber elevene tror kommer til å dukke opp og hvilke kunnskaper og ferdigheter som kommer til å bli viktig i framtiden. Spørsmålene kan koble tematikken rundt framtidens arbeidsmarked til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring (Hellerud et al, 2021, s.274-275).

Samfunnsfag 8

Samfunnsfag 8 har som nevnt ovenfor et kapittel som heter hva er økonomi? og er kapitlet i boken som omhandler personlig økonomi. Kapitlet starter med å beskrive et tenkt land som heter Fria Fantastika, hvor det ikke finnes mangler og alt er gratis. Dette eksemplet blir brukt for å forklare hvorfor det fins penger. De bruker et eksempel hvor leseren skal «kjøpe» brus i butikken. Siden det ikke finnes penger må leseren bytte bort noe selgeren er interessert i for at leseren skal få brusen. Dette blir problematisert ved at leseren ikke har noe som er verdt omtrent det samme, men noe som er verdt mye mer enn en brusflaske. Leserens har kanskje ikke lyst på flere brusflasker. De diskuterer så om leseren kan jobbe litt i butikken, men det er jo upraktisk det også. Slik forklarer læreboken hvordan behovet for penger dukker opp. Det forklares også at penger og økonomi ikke helt det samme. Så kommer det en historie om alt arbeidet som ligger bak produksjonen av en flaske brus (Bredahl et al, 2020, s. 192).

Et underkapittel forklarer hvorfor penger kan sees på som et byttemiddel. Boken bruker en tenkt situasjon som viser hvorfor det blir inflasjon hvis staten bare trykker opp nye penger for å finansiere velferdsordninger. Det fortelles også om institusjoner som Norges bank og finanstillstyret. Før det så forklares om hvordan type penger som har eksistert gjennom historien. Her fortelles det om at det brukes elektroniske penger i vår tid. Deretter kommer det en del om hvordan ny teknologi endrer arbeidsmarkedet og at det gjør samfunnet mer effektivitet. Boken stiller også spørsmål om det er negative sider ved denne utviklingen (Bredahl et al, 2020, s. 197). Her er det mulig å trekke inn miljøproblemer og tap av arbeidsplasser gjennom diskusjonsoppgaver. Dette delkapitlet omhandler i svært lav grad personlig økonomi, men det kan kobles til arbeid og levestandard som nevnes som begreper i kompetansemålet som handler om personlig økonomi.

Det neste underkapitlet presenterer tre ulike typer økonomier. De er personlig økonomi, bedriftsøkonomi og samfunnsøkonomi. Personlig økonomi blir definert slik: «Personlig økonomi omfatter arbeid, fritid, inntekt, skatt, sparing og lån, arv og gaver, samt kjøp av gaver og tjenester» (Bredahl et al, 2020, s. 200). Ovenfor overskriften er det et bilde som viser tre glass. I hvert glass er det penger og en plante i, hvor den til venstre har minst penger og plante mens den til høyre har størst. I bildeteksten står det at sparing for framtiden bærer frukter og gjør drømmer mulig. Det stilles så spørsmål om hva leseren drømmer om. Her er det an klar oppfordring til å spare for å kunne kjøpe noe en har lyst på og at det kan oppfylle drømmer. Etter å ha definert de tre økonomitypene stilles det åpne spørsmål miljøproblemene, hvor mye ulikhet vi skal tillate oss og hvordan vi skal håndtere krisesituasjoner. Det forklares at disse spørsmålene ikke har klare svar og at valgene som tas kan til å påvirke mennesker på kloden i flere hundre år. Det påpekes at mange er bekymret for at måten vi lever på nå kommer til å gjøre det vanskeligere for de som kommer etter oss til å ta gode liv. Til slutt står det at de som tenker optimistisk håper på at ny teknologi og innsikt skal gjøre disse problemene lettere å løse (Bredahl et al, 2020, s. 201). Dette delkapitlet forklarer blant annet hva personlig økonomi er og viser at vi kan tenke økonomi på ulike nivå. De ulike økonomitypene er sammenkoblet og slik kobler boken personlig økonomi til større økonomiske strukturer. Boken presenterer også ny teknologi og innsikt som mulige løsninger på store spørsmål som klima forandringene.

Delkapitlet føre var-prinsippet bygger videre på noen av problemstillingene som ble tatt opp i det forrige delkapitlet. Det starter med å fortelle at økonomiske interesser og miljøet ofte er i konflikt. Så forklares føre var-prinsippet som handler om hvilken livsførsel vi bør ha for å

håndtere klima krisen. Eleven blir deretter oppfordret til å se for seg at han/hun lever i et fattig land for å så forklare at det ikke er rart at de som bor i fattige deler av verden bryr seg mindre om miljøproblemer enn de som bor i rike. Det vises til at fattigdomsproblemer og miljøproblemer har mye med hverandre å gjøre og det vises til at mennesker som blir løftet ut av fattigdom får større forbruk (Bredahl et al, 2020, s. 202). Dette delkapitlet viser hvordan klimaproblemer og økonomi har mye med hverandre å gjøre.

I delkapitlet personlig økonomi blir leseren stilt ovenfor et dilemma: Du får tilbud om å gjøre en jobb for en nabo akkurat i det du skal se en film. Dette dilemmaet blir brukt til å vise at det trengs en balanse mellom hvor mye en skal jobbe og ha fritid. Det poengteres at jo mere en ønsker å kjøpe jo mere må en jobbe for å få råd til de varene og tjenestene. Denne delen av boken kan kobles til kjerneelementet identitetsutvikling og fellesskap og til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Hvor det står at elevene skal ha ulike perspektiv på hva et godt liv kan være. En balanse mellom arbeid og fritid kan sees som en forutsetning for et godt liv. Videre forklares det at mange ikke kan bestemme hvor mye eller når de skal jobbe. Det forklares at arbeidsgiveren betaler ikke bare for jobben som skal gjøres, men også for retten til å bestemme over deler av tiden til de ansatte. Så kommer det et avsnitt som forklarer at før i tiden lagde de fleste alt de trengte for å leve og at folk på den tiden knapt hadde personlig økonomi. Så stilles det spørsmål om det ikke er lurt å spesialisere seg før det forklares at da vil samfunnet produsere mere. Så konkluderes det med at vi kan bytte varer og tjenester for penger (Bredahl et al, 2020, s. 204-205).

I delkapitlet om personlig økonomi er det en del om forbruk, sparing og lån. Eleven oppfordres til å sette opp et budsjett, for å få en oversikt over inntektene og utgiftene. Det beskrives to ulike typer utgifter: de daglige utgiftene (mat og klær brukes som eksempler) og utgifter som dukker opp ved jevne eller ujevne mellomrom (månedskort, kinobilletter og Magic-kort brukes som eksempler). Det forklares også at når leseren blir voksen kan han/hun få behov for å kjøpe bolig eller bil. Det forklares at unge voksne, som studenter ofte må leie bolig før de kan kjøpe. Slik går boken over til å snakke om lån. Det eksemplifiseres med et par som skal spare til en bolig som koster 2 mil, de sparer 100 000 i året og må derfor spare i ti år før de får råd til boligen. Slik forklares det at paret kan ta opp et boliglån. Begreper som egenkapital, renter og avdrag forklares og eksemplifiseres. Deretter kommer det en del som handler om å unngå unødvendige lån. Her forklares det først at lån kan sees som å bytte rekkefølge på sparing og å bruke penger. I boken står det at «Mange sier derfor at nedbetaling av lån kan være en form for sparing» (Bredahl et al, 2020, s. 207). Hvem som menes med

«mange» er ikke godt å si. Videre står det at det er viktig å tenke på hva leseren låner penger til. Det blir brukt til å vise forskjellen på et forbrukslån og boliglån. Den viktige forskjellen som det pekes på er at ved lån til forbruk vil den som låner sitte igjen med lite eller ingen verdi når lånet er nedbetalt, mens ved boliglån vil låneren sitte igjen med en bolig. Denne forskjellen blir brukt til å forklare forskjellen på huslån og forbrukslån. Til slutt anbefales leseren til å ikke ta forbrukslån (Bredahl et al, 2020, s. 205-207).

Drøfting

Begge bøkene har deler som handler om lån men det blir behandlet på ulike måter. Som nevnt tidligere beskriver *Arena 9* lån som «Å bruke penger man egentlig ikke har» (Hellerud et al., 2021, s. 266). Boken forteller om lån som kredittkort-lån og forbrukslån. Huslån nevnes ikke. Boken virker først og fremst opptatt av å orientere elevene om faren for å bli gjeldsslave. *Samfunnsfag 8* tilnærmer seg lån på en annen måte. Behovet for å ta lån blir eksemplifisert gjennom huslån. Hvor det forklares at det vil ta veldig lang tid å spare nok penger for å få råd til et hus og derfor kan det være lurt ta opp lån. *Samfunnsfag 8* forklarer også hvordan lån fungerer med begreper som renter, egenkapital, avdrag og nedbetaling. *Samfunnsfag 8* oppfordrer, i likhet med *Arena 9*, også til å unngå å ta forbrukslån. Den tydeligste forskjellen mellom bøkene er at *Samfunnsfag 8* går mer grundig til verks for å forklare hvordan lån fungerer. Det kan også virke som om bøkene har ulike syn på hvorfor en tar opp lån. I *arena 9* fremstår lån som noe som skjer kun når mennesker bruker for mye penger. Lån kan derfor fremstå som et onde som vi bør unngå. Det er veldig annerledes fra *Samfunnsfag 8* hvor lån blir presentert som en vanlig del av menneskers økonomiske aktivitet, men som også advarer mot å ta forbrukslån. Forskningen viser at få nordmenn opplever at det lærer mye om boliglån, forbrukslån og kredittkortlån. Skolen er faktisk blant kategoriene som scorer dårligst på disse faktorene (Bakkeli, 2020, s. 28-29). Det kan derfor tenkes at det er behov for god undervisning om lån. *Samfunnsfag 8* sine forklaringer på lån kan være en god ressurs til å lære elever om hvordan ulike typer lån fungerer.

Som nevnt tidligere håndterer *Arena 9* forbruk i stor grad fra ulike perspektiv. Det blir sett på historisk, med den tidligere nevnte tabellen som viser forbruk over tid. Det blir også relatert til livskvalitet gjennom oppgaver til Arne Garborgs *Um pengar*. Elevene får oppgaver hvor de skal sette opp en liste med dagligvarer. Forbruk blir også sett på i sammenheng med

bærekraft. Til slutt blir det også satt i sammenheng med inntekter og utgifter, hvor en tar forbrukslån om en bruker for mye penger. I *Samfunnsfag 8* blir forbruk satt i sammenheng med budsjettering, hvor de skiller mellom ujevne og jevne utgifter. De forklarer også at forbrukslån er en type forbruk, eller som de sier «forbruk tatt på forskudd» (Bredahl et al, 2020, s. 207). *Samfunnsfag 8* er også innom overforbruk som bærekrafts problem, særlig i delkapitlet «Føre var-prinsippet», selv om selve begrepet forbruk ikke blir bruk i denne sammenheng. Det pekes blant annet på at når mennesker blir løftet opp av fattigdom vil det globale forbruket trolig øke. Alt i alt er begge læreverkene innom flere av de samme tingene når det kommer til forbruk. Den største forskjellen er kanskje at *Arena 9* også har en bit som handler om det at en ikke nødvendigvis kan forbruke seg til å bli lykkelig.

Samfunnsfag 8 nevner sparing et par steder. Blant annet viser de at sparing til å få råd til å kjøpe seg hus vil ta mange år, og at det skaper behovet for å ta opp lån. Bolig lån blir beskrevet som utsatt sparing, hvor sparingen er å nedbetale lånet (Bredahl et al, 2020 s. 207). Det er også oppgaver hvor elevene skal finne ut hvor mye de sparer på å ta med matpakke på skolen (Bredahl et al, 2020 s. 214). Bildeteksten til delkapitlet «tre typer økonomi» oppfordres eleven til å spare fordi de bærer frukter. Som nevnt tidligere hinter de her mot at eleven kan oppfylle drømmer ved å spare. *Arena 9* også oppgaver hvor elevene skal lage budsjett for å så bli spurt om det er noe de sparer til. Det fortelles også om sparing i sammenheng med budsjettering. Hvor det poengteres at budsjett gjør det lettere å spare. I sammenheng med uforutsette utgifter nevnes det at det er lurt å spare. Læreverkene inneholder mange av de samme elementene når det kommer til sparing. Forskningen viser også her at nordmenn lærer lite om sparing fra skolen (Bakkeli, 2020, s. 30-31). Det kan derfor tenkes at det er forbedringspotensial på dette punktet. Begge bøkene lærer elevene i stor grad om sparing ved oppgaver hvor elevene skal budsjettere og oppfordres til å spare. Og det er ikke sikkert at det vil øke elevens kunnskaper knyttet til sparing i tiden framover.

Læreverkene håndterer budsjettering på ganske like måter. Elevene oppfordres i begge læreverkene til å sette opp budsjett for å ha kontroll på inntekter og utgifter, i tillegg til at det nevnes at det er lurt for å spare. Her er vi også innom det å bruke penger smart, gjennom at elevene blir oppfordret til å tenke om de har overflødige forbrukspraksiser som de kunne klart seg uten. Den eneste forskjellen læreverkene har er at de har ulik begrepsbruk knyttet til budsjetteringen. Hvor *Arena 9* bruker begrepene *faste utgifter*, *variable utgifter* og *uforutsette utgifter* (s.265-266), mens *Samfunnsfag 8* som snakker om daglige utgifter og *jevne og ujevne utgifter* (s.205). Begge læreverkene har også oppgaver hvor elevene skal sette opp budsjett

reflektere over utgiftene sine og tenke over hva de kunne tenkt seg å spare opp til. Dette er også måten de tilnærmer seg den grunnleggende ferdigheten regning på. Som nevnt i analysen av læreplanen vil det å jobbe med problemstillinger knyttet til økonomi og forbruk kunne være en viktig del av å jobbe med denne ferdigheten. *Arena 9* har som nevnt i analysen av læreboken en tabell som viser forbruket til nordmenn over tid. Det vil også være en viktig del av den grunnleggende ferdigheten å regne ettersom det står at eleven skal kunne «tolke konkrete og enkle tabellar og grafiske framstillinger til å kombinere og analysere større datamengder og sjå endringar over tid» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 5).

Det å respektere penger er håndteres i ulik grad. I *Arena 9* er det en refleksjonsoppgave på side 266 hvor elevene blir spurt om hva de ville gjort dersom de fikk beløpet de bruker på småkjøp i løpet av et år som gave. Denne oppgaven kan være ment til å få elevene til å reflektere over hvordan de bør bruke pengene sine. *Arena 9* er også innom det å respektere penger under delkapitlet om bærekraftig forbruk. Som nevnt tidligere forteller de om merkeordninger skal hjelpe oss å velge produkter som er laget på en god måte. De nevner ting som at arbeiderne får anstendig lønn, gode arbeidsforhold eller at produksjonen er gjort på en bærekraftig måte. Selve grunnen til at disse merkeordningene eksisterer er jo at forbrukeren skal kunne ta økonomiske valg som er i tråd med sine egne verdier og holdninger.

Samfunnsfag 8 har i likhet med *Arena 9* også oppgaver hvor elevene skal reflektere over hva de kunne tenkt seg å bruke penger på hvis de hadde unngått småkjøp. Siden det å respektere penger handler om verdier kan det knyttes til folkehelse og livsmestring. Det å ta forbrukervalg som er i tråd med dine verdier som *Arena 9* nevner vil kunne være en del av dette. Samtidig blir den delen av boken også knyttet til bærekraft fordi det informeres om at det finnes bærekraftige merkeordninger. Begge bøkene utfordrer elevene til å reflektere over deres egen pengebruk som kan sees som en del av dette. Forskningen viser også at nordmenn lærer lite om det å sette pris på penger i skolen og at det er egne erfaringer og foreldre som påvirker mest (Bakkeli, 2020, s. 31). Det kan jo stilles spørsmål ved om elevene bør lære disse verdibaserte tingene rundt personlig økonomi fra skolen. Kanskje er det like greit å utvikle egne verdier og/eller å lære det i hjemmet. Men *Arena 9* sin tilnærming hvor det fortelles om merkeordninger er kanskje en god måte å utfordre eleven til å reflektere uten å påtvinges visse verdier.

De to læreverkene har tilnærmet seg personlig økonomi på svært ulike måter. I *Arena 9* blir det i stor grad sett på som en del av undervisningen om bærekraft. Det kan vi for eksempel se

i inndelingen av boken, hvor kapitlet som tar for seg personlig økonomi ligger i den tredje delen som handler om bærekraft. Boken deler opp arbeid, inntekt og forbruk i sine egne underkapitler. Denne inndelingen er veldig annerledes fra inndelingen i *samfunnsfag 8*, som har et kapittel som handler om økonomi, hvor personlig økonomi er et underkapittel. I dette læreverket er det flere tankeeksperiment og forklaringer som gir eleven innblikk i mer økonomifaglige forklaringer for hvorfor behovet for penger oppstår eller hva inflasjon er for å nevne et par eksempler.

Arena 9 er derfor ikke overraskende nok den boken som har størst forankring til bærekrafts problematikk som vi finner både som kjerneelement og tverrfaglig tema. Her er det ganske tydelige koblinger særlig i underkapitlet om forbruk. Her viser de tydelig hvordan ressursbruken har endret seg over tid og hvordan det har påvirket økonomien til enkeltindivider over tid. *Samfunnsfag 8* tar også for seg bærekraft problematikker. De har for eksempel gode forklaringer som viser at måten mennesker får dekt behovene sine på har endret seg over tid. Boken viser også koblingen mellom økonomi, sosiale forhold og miljø i underkapitlet «føre var-prinsippet» på en stort sett god måte. Men de har også en veldig klønete formulering her: «Det er ikke rart at mennesker i fattige deler av verden bryr seg mindre om miljøproblemer enn vi gjør i rike land» (Bredahl et al, 2020, s. 202). Det er godt mulig at denne påstanden er sann, men det kan skape inntrykket av at det er mennesker i fattigere deler av verden som driver global oppvarming.

Begge læreverkene håndterer personlig økonomi knyttet til kjerneelementet identitetsutvikling og fellesskap. I *Arena 9* stilles det spørsmål om penger gjør en lykkelig. For eksempel brukes Arne Garborgs *Um Pengar* som er en tekst som kan sees som en kritikk av forbrukersamfunnet, som setter ulike sinnsstemninger og dyder over forbruksvarer. *Samfunnsfag 8* forteller eleven at sparing bærer frukter og at det kan gi muligheter. Det forklares også i denne boken at eleven kan kjøpe ting en liker for penger. Det kan skape et inntrykk av at en kan kjøpe seg lykke, som er i strid med perspektivet til *Arena 9* hvor det blir stilt spørsmål om hvorvidt det er mulig. Det begge disse delene er inne på er ulike perspektiv på hva et godt liv kan være.

Det med å ha ulike perspektiv på hva et godt liv kan være er også en del av det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Derfor vil de samme tingene som gjelder i det forrige avsnittet også være gyldig dette tverrfaglige temaet. Her nevnes det også at elevene skal gjøre gode livsvalg og håndtere utfordringer knyttet til personlig økonomi. Som nevnt tidligere i drøftingen gjør begge læreverkene dette, det er flere ting de løser likt men det er også

ulikheter i hva de har valgt å vektlegge. *Samfunnsfag 8* håndterer tematikken rundt lån på en god måte. Her er det forklaringer rundt hvordan det fungerer med gode eksempler. De håndterer forbruk både koblet til budsjettering og overforbruksproblematikk generelt. Sparing blir ikke bare håndtert som en god dyd, men også som noe praktisk voksne må gjøre. Da tenker jeg på eksemplet med huslån, som går gjennom hva lån er og hvordan det fungerer. Læreverket håndterer også budsjettering og har oppgaver hvor elevene skal sette opp budsjetter. *Arena 9* beskriver lån gjennom forbrukslån og kredittkort-lån. Og det er ikke forklaringer rundt hvordan lån fungerer, kun at det er fare for å bli gjeldsslave. Forbruk blir sett både i kontekst av livskvalitet, men også som miljøproblem knyttet til overforbruk. Læreverket håndterer sparing og budsjettering i svært likt det de gjør i *Samfunnsfag 8*. Det å respektere penger håndterer *Arena 9* gjennom oppgaver hvor elevene skal reflektere over hvordan de skal bruke pengene sine, det er likt *Samfunnsfag 8*, men *Arena 9* har også knyttet det å respektere penger til å forklare om ulike merkeordninger med gode verdier.

Avslutning

Lærebøkene har både likheter og ulikheter. Den første og mest slående forskjellen er hvordan de tilnærmer seg personlig økonomi. Hvor det er en del av et eget økonomikapittel i *Samfunnsfag 8*, mens *Arena 9* har det som en del i undervisningen om bærekraft. Disse forskjellene kan være grunnen til at noen ting er håndtert ulikt og at det er forskjeller i hva som er tatt med. *Samfunnsfag 8* forklarer for eksempel hvordan lån eller penger fungerer, noe som *Arena 9* ikke gjør. En annen forskjell er hvordan *Arena 9* bruker tid på å snakke om merkeordninger som bygger på ulike verdier, som bærekraft. Det nevnes ikke i *Samfunnsfag 8*. Disse forskjellene er mest sannsynlig et resultat av at bøkene har ulike tilnæringsmåter til personlig økonomi. Samtidig er det mye som er likt i bøkene. Begge bøkene har budsjetteringsoppgaver som er veldig like. Her blir budsjettering, sparing og det å bruke penger smart håndtert likt. Dette er også måten de tilnærmer seg den grunnleggende ferdigheten regning i begge bøkene. Dermed kan vi se at selv om det er svært ulike tilnæringsmåter til personlig økonomi i bøkene, er det fortsatt mye som gjøres likt.

Bøkene har også blitt sett i lys av forskning som viser at nordmenn opplever at de lærer lite om personlig økonomi i skolen. Dette gjelder på tvers av ulike kategorier og det kan stilles spørsmål om noen av løsningene bøkene har gått for vil føre til en bedring. Et eksempel er sparing, hvor bøkene bruker stort sett bare oppfordrer elevene til å spare og tenke over hva de

kan spare til. Vi vet lite læreres økonomikompeteranser. Vi har indikatorer på at det er enkeltlærere som er flinke, men at det kan være unntaket, og at nyutdannede lærere i Sverige unngår å undervise i temaet fordi de føler at de ikke har gode nok kompetanser i temaet (Bakkeli, 2020, s. 18-19; Modig, 2017, s. 40). Forskning viser også at mange lærere bruker bøkene mindre nå enn før, men at den fortsatt er viktig (Rasmussen & Lund, 2015, s. 16-17). Da kan det være viktig å sørge for at nyutdannede lærere har gode kompetanser i personlig økonomi.

Litteraturliste:

Bakkeli, N., Z. (2020). *Kunnskap om personlig økonomi* (SIFO Rapport 10-2020). <https://oda.oslomet.no/handle/10642/9056>

Boye, K. & Hansen, T. (1997). *Personlig økonomi 1997* (15. utgave). Cappelen Akademisk Forlag.

Bredahl, L., Dehle, E., Hammer, S., Hansen, R. G., Karlsen, S. K., Krogsrud, V. K., Mokhtari, A., Mæhlumshagen, E., Samuelsen, M., & Stenvik, B. (2020). *Samfunnsfag 8 fra Cappelen Damm: Lærerens bok* (utg. 1). Cappelen Damm AS.

Børhaug, K., Hunnes, O. R. & Samnøy (red.), Å. (år). *Spadestikk i samfunnsfagdidaktikken*. Fagbokforlaget.

Dedekam jr., A. (2002). *Mikroøkonomi*. Fagbokforlaget.

Hellerud, S. V., Erdal, S. F., Johnsen, I. M. & Westersjø, M. (2021). *Arena 9 samfunnsfag*. Aschehoug undervisning.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utgave). Abstrakt forlag.

Klein, J. (2020). *Bærekraftig utvikling i skolen*. Pedlex

Modig, N. (2017). Lärarstudenters ekonomididaktiska kunskapsutveckling i samhällskunskap. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 2017(3), s. 23-45.

Rasmussen, I., & Lund, A. (2015). Læringsressurser og lærerrollen – et partnerskap i endring?. *Acta Didactica Norge*, 9(1), Art. 18, 20 sider. <https://doi.org/10.5617/adno.2352>

Reiss, E. (1997). *Marx: A Clear Guide*. Pluto press.

Skjæveland, Y. (2020). Samfunnsfagdidaktisk forskning med empiri frå norsk skule - eit forskningsoversyn. *Nordidactica - Journal of Humanities and Social Science Education*, 2020(4), 142-163

Stoltz, G. & Sterri, A., B. (22.05.2017). *Levestandard*. Store norske leksikon. <https://snl.no/levestandard>

Tjora, A. (04.06.2019). *Livskvalitet*. Store norske leksikon. <https://snl.no/livskvalitet>

Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. <https://data.udir.no/k106/v201906/laereplaner-1k20/SAF01-04.pdf> 09.04.2021